కొత్తొంతెన - పాతనీరు

ఆమె లేచి లంగా వేసుకుని, ఓణీ మడతలు సరిజేసి, జాకెట్టు బిగించుకుంటూ వుంది. "నేను చూడ్డం లేదు" అని అంటున్న ప్రభాకరం, ఆమె కంటిమీద వుంచిన చేతివేళ్ళ సందుల్లోంచి చూస్తూ రెండో చేత్తో ఆమె మెడని తన వక్షం పైకి వొంచి, మెడని గట్టిగా ముద్దుపెట్టుకున్నాడు. మెడలో రక్తనాళాలు మధురంగా కదిలిన స్పర్శ అతనికిష్టం. నిన్న రాసిన తైలం ఎండిన వొంకులజడ వూడి, అతని మొహాన్ని నిశీధిలా కప్పిన క్షణంలో ఏదో వెలుగుని చూసిన తన్మయం చెందుతాడు. ఆమె శరీరంలో పరిమళం అతనెరుగును. వేసంగిలో ఎండి దిగజారుతున్న కొలనమీద వర్షంపడి నీటిని కదపగా వొచ్చిన పరిమళం. మండుటెండలో సర్వే చెట్ల సమూహం ఇసుకలో పరిచిన నీడల చల్లదనం ఆమె కనురెప్ప కింద వుంటే, వాటిని పెదవులతో పైకికదిపి, స్పృశిస్తాడు. అర్ధరాత్రి ఎడారినడుమ వెలిగించిన కొవ్వొత్తులల్లె మెరిసే ఆమె పళ్ళవరసలో పరమసత్యం పరామర్శిస్తాడు. ఆమె స్తనాల నడుమ, పిరమిడ్ల నడుమ కూడా దొరకని ప్రశాంతత అతని నుదుటికి తెలుసు. వెనక, ముందులు తనని వెంటాడి జయించిన నాడు తన నుదిటిని ఆమె వక్షంపై పగులగొట్టుకుని పాతుడౌతాడు. ఆమె నగ్నశరీరం ఒక రోజాపుష్పమై, అతని గుండె

కాయగా లోన క్రమంతో కొట్టుకుంటుంది—అతనిలో ఎర్రని పరిమళంగా. ఆ చీరలు, ఆజాకెట్లు, ఆలంగాలు, రోజాపుష్పం ముళ్ళు—భరించాలి; గోస్తే రక్తం చిందుతుంది — యుగ యుగాలుగా చెందిన పరిణామంలో చిక్కబడుతూవచ్చిన రక్తంలో ఎఱుపు; రోజాపుష్పంలో ఎఱుపు.

పుష్ప పరిమళంలాంటిది ఆమె కంఠంతో ధ్వని. తెల్లారగట్ల చీకటి చావలేదు; ఉదయం ఊడిపడలేదు—ఆ సంధిసమయంలో ఆమె కంఠం జీరబోయి, మాటలు వెదకలేక, తపనతో సంగీతంగామారే సమయాన అతని శరీరంలో రక్తపుపోటు గానంగాలేచి భూమ్యాకాశాలను ఏకంచేసి, పగటినీ చీకటినీ బంధించి, వెనకనీ ముందునీ ఐక్యంచేసి జన్మరాహిత్యంలో అంత మొందుతుంది.

అలిమేలు దీపం కాస్త పెద్దదిచేసి అరుబైటకెళ్ళి రమ్ములో నీళ్ళతో మొహం కడుక్కుంది. లోపలికొచ్చి మంచంమీాది తువ్వాలుతో తుడుచుకుంది. ప్రభాకరం పడుకునేవున్నాడు. వక్షంబరువంతా అతని నుదిటిమీాద పడేలాగు వాలి, వేళ్ళతో అతనిజుట్టుని నిమురుతోంది.

"ఇంక వెళ్ళేదా:"

అతను లేచాడు. పైనతువ్వాలేసుగున్నాడు. బల్లమీాద గడియారం నాలుగున్నర చూపుతోంది. పాడై, గట్టున పడేసిన, పడవలు, బల్లకట్లు పోగుచేసి వాటికఱ్ఱలతో స్వంతంగాతయారుచేసుగున్న గుడారం అతని ఇల్లు. బైట వరండాలో కుర్రాడు "కరీమ్" ఇంకా నిద్రలోనేవున్నాడు.

అతన్ని లేపకుండా, మెల్లగా ఇద్దరూ బైటకి నడిచారు. అక్కడికి కాలవగట్టు ఫర్లాంగుదూరంలో వుంది. అంతటా దట్టంగా ఎదిగినగడ్డి, మొక్కలు, తుప్పలు—మధ్యన ఇసుకతో పరిచిన సన్నటిదారి. ఆకాశంలో తారకలు స్ఫుటంగా మెరుస్తున్నాయి—జడలో అక్కడక్కడ అమిర్చిన మల్లెపూలల్లే కాగడా వేసినట్లు, తూర్పున తెల్లబోయినట్లు, వెలుగుతన ముసుగుని తొలిగించేందుకు తగినఓపిక తెచ్చుకుంటోంది. దూరంగా సర్వీచెట్లు పెనవేసుకుని పవ్వళించినట్లు నిశ్చలంగా వున్నాయి. నిద్రిస్తున్న ప్రకృతినడుమ కొట్టుకుంటున్న నరాలకి మల్లె నడిచి, కాలవగట్టుకి చేరుకున్నారు. కాస్తదూరంలో పనివాళ్ళ పాకలు, ఆవలివొడ్డున చెట్లు, పొదలు, తెల్లటి పొర వెనక, దోమతెరవెనక దృశ్యంలా, పాతబడిన నీటివర్ణచిత్రంలా నిలిచిపోయ్యాయి. కాలవ ఇంకా ముసుగుతియ్యలేదు. వరదలకి పెగిన గట్లసందుల్లోకి చోటుచేసుకుని అవులించి మళ్ళా ముసుగు బిగిస్తోంది. ఒడ్డున పాతిన ఇనపకడ్డీకి కట్టేసిన తాడు విప్పి, ఇద్దరూ పడవలో కెక్కారు. అది ప్రభాకరం తయారు చేసిన కొత్తరకపు కఱ్ఱపడవ. ఆమాదిరిది దామోదర్ లోయలో చూశాడు. దానినడుమ సైకిల్ కిమల్లె కాళ్ళతో తొక్కే పెడల్సువుంటాయి. పడవ ఇరుప్రక్కలా రెండు చక్రాలుంటాయి. పెడల్స తొక్కితే, చక్రాలు తిరిగి పడవ ముందుకు సాగుతుంది. అలివేలు ఎదురుగా కూర్చుంది. అతను పెడల్ తొక్కుతున్నాడు. "ఏమిటిదంతా—ఇంకా తెల్లారకుండా?" అన్నట్లు కాలవలేచి, ముసుగులోంచి తొంగిచూసి, చోటిచ్చి.

క దిగడిపోయింది. ఫర్లాంగు వెళ్ళాక, కుడివైపుకి నడిచి, వలిగట్టున నిల్చింది పడవ. అలివేలు గట్టునదిగింది.

"మరి ఉండేదా?"

జేబులోంచి రూపాయినోటుతీసి ఆమెకిచ్చాడు.

"ఎందుకు?"

"సంగీతం మేష్టరు కివ్వు."

ఆమె నవ్వింది. గట్టున నీళ్ళలో అస్పష్టమైన ఆమె ప్రతిమ వంకరగా నవ్వుతోంది. నోటు తీసుకుంది. వెడుతోంది.

"భయంలేదుగా?"

ఆమె వెనక్కి తిరగలేదు. పడవ వెనక్కి మళ్ళించి, తన గుడారందగ్గరకి చేరుకున్నాడు ప్రభాకరం.

తూర్పున చీకటి కనురెప్పలు కదులుతున్నాయి. రెండు మూడు పిట్టలులేచి చోద్యము చూసి చెట్లనడుమ మాయమయ్యాయి. శుభ్రం చేసుంటే మెరిసే అద్దమల్లే వుంది కాలువ. పిల్లగాలికోసం బెంగెట్టుకున్న గడ్డి కదుల్తోంది. పళ్ళుతోముకునే పరికరాలు తెచ్చాడు కరీమ్. ఆ పని కానిచ్చి, చొక్కా తీసి కాలవలోకి దిగాడు ప్రభాకరం.

పాదాలకింద గులకరాళ్ళు. నునుపు బురదలో చిక్కుకున్న ఇసుక, రాత్రంతా దాగిన కాలవ నీటిలో చలి వొక్కసారిగా తన శరీరాన్ని ఆవహించింది. నిత్యమూ అత నెరుగున్న అపూర్వ అనుభవం అది. ప్రకృతితో అతని బంధం. ఆమె వక్షం వొంపులమధ్య మసిలే మెత్తటి వేడిలో పదును పరా

మర్శించడానికే కాలవ అంతటి చలిని దాచుకుంటుంది; శరీరంలో ప్రతి అణువునూ శోధించి, కడిగి, శుభ్రంచేసి, జీవం పోస్తుంది. సౌందర్యం సాక్షాత్కారానికి అతను సిద్ధం.

తూర్పు కోడై కూసింది. పుంజు నుదుటిని ఎఱ్ఱకిరీటమల్లె తూర్పున ఎఱ్ఱవెలుగు లేస్తోంది.

ఆకులనడుమ వెలుగు కెంపులు మెరుస్తున్నాయి. పిల్ల మేఘం, కత్తిపోటుకి గాయపడి రక్తం చిమ్ముతూ పరుగెడుతోంది. దూరంగా నాగస్వరవాద్యం — పుట్టలో మెదిలే నాగుబాము పిల్లలల్లె కాలవలో పిల్లతరంగాలని మేలుకొల్పుతోంది.

* * *

కాలవవతల ఊళ్ళో భరతరాజుగారి ఇంటిముందు వేసిన పందిట్లోంచి వొస్తూవుంది ఆ నాగస్వర వాద్యం. భరతరాజుగారి షష్టిపూర్తి జరుపుతున్నారు ఊళ్ళో పెద్దలు. అందుకూ సన్నాయిమేళం. కార్యక్రమానికి ఆధిపత్యం వహించింది పెద్దెయ్య. పెద్దెయ్య నిజంగా పెద్దెయ్య. కోస్తా ప్రాంతాలు సస్యశ్యామలమైన ప్రాంతాలనడానికి ఆయన తార్కాణం; లావుకి తగ్గ ఎత్తు. కేవలం లావుని చూసి ఈయన చేతుల్లో ఈ కార్యభారం వుంచడానికి కొందరు సందేహించినా, ఎత్తు ప్రశంస రావడంతో ఆ వ్యతిరేకులు నోళ్లుకట్టబడ్డాయి. అద్భుతమైన కోరమీసం. ఈ శతాబ్దిలో — మందంలో, నలుపులో, మెలివింపులో, ఖంజాయింపులో — దీన్ని మించిన మీసం

లేదేమో నన్నారు జనం. మోతుబరి ఆసామి. ఇంకేంకావాలి? ఆ ఊళ్లో ఉత్సవాల నిర్వాహక చక్రవర్తిగా వుండటం తప్పింది గాదు పెద్దయ్యకి. ఈ ఉదయం చాలా ఉషారుగా ఉన్నాడాయన. నవ్వు—మీసం వెనక కనబడకపోయినా—వినబడుతోంది. పందిట్లో చోద్యం చూడ్డానికి పోగైన పిల్లల్ని బుజాలమీద ఎక్కించుకుని, దించి, ఆట్లాడుతూ ఉత్సాహంగా ఉన్నాడు.

అన్నీ అనుకున్నట్లు సక్రమంగా సమకూరుతున్నాయి. భరతరాజు ఆయనకి ప్రాణమిత్రుడు; బహుయోగ్యుడు; మహా మంచివాడు; అరవై నిండాయి. ఊళ్లోవారికి ఆయనపట్లవున్న గౌరవం, స్నేహభావం, పూజ్యభావం చూపడానికే యీ కార్యక్రమం తలబెట్టింది. ఆసించినంతా కాకపోయినా, చాలా భాగం విరాళాలు పోగైనాయి. భరతరాజుకి ఆరువేలరొక్కం ఇస్తున్నారు. అధ్యక్షుడుగా రావడానికి, తాను కోరిన ప్రముఖ వ్యక్తి అంగీకరించాడు. ఎటొచ్చీ, వేరే పనులవల్ల సాయంత్రం నాలుగింటికే వెళ్ళిపోతానన్నాడు. బహిరంగసభ నాలుగింటికి ముగుస్తుంది. కవులు ప్రశంసాపత్రాలు సమర్పిస్తున్నారు. వారి కివ్వవలసిన శాలువలు క్రితంరాత్రికే వొచ్చేశాయి.

రంగనాథ్ గీస్తున్న భరతరాజు తైలవర్ణచిత్రం పూర్తయింది. రంగులు ఆరుతున్నాయి. సాయంత్రం ఊరేగింపు. అలంకరించిన బండిని, అరవై ఎడ్లు లాగుతాయి. ముందు, వెనక బాణసంచా—అవునవును, ముందు వొద్దన్నారు—ఎడ్లు బెదురుతాయేమో—పోనీ వెనక. లేకపోతే మరీ

ముందుగా- అయినా తన కెందుకు-బాణసంచా గొడవంతా బంగార్రాజు చూచుకుంటాడు-రాత్రి హరికథ. పై ఊరేగించి పత్రికలవాళ్ళు వ్రాస్తున్నారు. ఫోటోలు తీసి పేపర్లలో వేస్తారు. మంత్రాలు చదువుతున్నారు. అన్నింటికన్నా ముఖ్యం అనేక చోట్లనుంచి పెద్దలు శుభకాంక్షలు, ఆశీస్సులు పంపించారు. బహిరంగసభలో తాను చదవాలి—దాంతగలెయ్యా, కొన్ని ఇంగ్లీషులో వున్నాయి. మునసబుగారి తమ్ముడు—ఆ ప్లీడరీ చదువుతున్నాడే — ముత్యాలు—అతన్ని చదవమనాలి ఇంగ్లీషు త్తరాలు; ఇంటికెళ్ళి అద్దంముందు నిలబడి—అది చూడకుండా—చూస్తే నవ్వొతుంది—ఉత్తరాలు చదవటం రిహార్సల్ వేసుగోవాలి. పూలదండలు సిద్ధమైనట్లేనా? ఆకూ వక్కా? విస్తళ్ళు? పాలకావెళ్ళు? నడుంమీద ఎక్కిన కుర్రాణ్ణి దించివేసి లోపలికి నడిచాడు. అన్నీ బాగానే వున్నాయి— ముత్యాలుకి కబురెట్టాలి! వొంతెన విషయం ప్రభాకరంతో మాట్లాడాలి...డోలు జోరుగా మోగుతోంది.

*   *   *   *

మునసబుగారి తమ్ముడు ముత్యాలరావు, కారమ్స ఆడుతున్నాడు. పైజామా, చేతులు మడిచిన షర్టు, ఎగదువ్వ క్రాపింగ్—పాతికలోపు. ఎదురుగా పక్కింటి తిరుపతి కారమ్స బిళ్ల దిగుళ్ళుకుండే సంచీలు వూడితే, జేబురూమాలు సంచీగా బిగిస్తున్నాడు. బాణసంచా బంగార్రాజు ప్రవేశిం చాడు. సన్నటి మీసం, మాసినకోటు, సైకిల్ కట్టు పంచి,

పాగా, చేతిలో కర్ర; బంగార్రాజు—సిసింద్రీలాంటి వాడన్న ప్రతీతి. ఆ ఉపమానం అతనికిష్టంలేదు; ఇంకా 'తారాజువ్వ' అనండి, సంతోషిస్తా నంటాడు. నలభయ్యో పడిలో పడ్డాను గనుక, తారాజువ్వలో తార తీసేసి, వొట్టి 'జువ్వ' అన్నా అతని కభ్యంతరం లేదు.

"ఇయ్యన్నీ మీరు చదవాలంట—మద్దాన్నం మీటింగులో" అని శుభాకాంక్షలకట్ట ముత్యాలు ముందు పడేశాడు.

"విన్నా. అన్న చెప్పాడు. ఇంగ్లీషు మాటల్ని తెలుగులో రాసిస్తాను. పెద్దెయ్యనే చదవమను" అన్నాడు.

"ఇంకా నయం...... తెలుగువి చదవడమే ఆయనకు గండంగా ఉంది. తల్చుకు తిమింగలంమల్లే నవ్వుతుంటె, ఓ రబ్బా, పొట్ట గుమ్మడికాయల్లె ఊగిసలాడుతుందే, ఇంక ఇంగ్లీషు చదివితే పందిట్లోవాళ్ళ పొట్టలు చెక్కలైతే—ఇంక రాతిరికి ఆ చెక్కలు తిరిగి కూరొండాల్సిందే......"

"ఇంతకీ ఈ భరతరాజు ఏం ఘనకార్యం చేశాడనీ ఈ సభలూ, సన్మానమూ?—పదివేలదాకా పోగుచేశారుట!"

"ఆ డవుటు నా గొంతులోనూ ఆడుద్ది. ఏది చేసినా చెయ్యకపోయినా, భరతరాజు అరవై దాటేశాడు. అదే శాన అనుకుని, మాట మింగేసి సై నారాజా అని టపాస్ తయార్ చేశాను. పెద్దోడు, మంచోడు, ఓరి జోలికీ పోడు. ఏలలు మార్చి తలలెట్టడు. కల్లకపటం లేదు; తిన్నింటివాసం లెక్కెట్టడు; ఓరిసొత్తు ముట్టడు; దొంగయాపారం చెయ్యడు; లంచం ఇయ్యడు; పుచ్చుగోడు. తనపని తను చేసుగుని, కడుపుంగో

చల్ల కదలకుండా, అరుగుమీద పండుకుని హాయిగా చుట్ట కాలుస్తాడు; ఏదో దేముడనీ, దెయ్యమనీ, పూజనీ, పునస్కారమనీ, పండగనీ, పబ్బమనీ చేసుగుంటూ, నలుగురితో నారాయణా అంటాడు. ఇది కానదుటండీ?"

"బాగుంది బంగార్రాజూ—మంచిగుణాల చిట్టా వొకటి తయారు చేశావ్. కాని ఇందులో ఆయన చెయ్యని పనులే వున్నాయి కాని చేసిన మంచిపనులు "ఫలానా" అంటూ ఏమీ కనబడలేదు నాకు; చెప్పొద్దూ!"

చాక్ పౌడర్ దులపడం నిలిపి తిరుపతి అందుకున్నాడు.

"అసలు విషయం ఒదిలేశాడు బంగార్రాజు."

"ఈ చెవిని పడెయ్యి."

"అందరూ చెప్పుగుంటున్నదేస్నాండి—నాకు మాత్రం ఏం తెలుసు. భరతరాజు ఏకపత్నీవ్రతుడు! పరస్త్రీని కన్నెత్తి చూడడట. అదొక్కటే చాలు బ్రహ్మరథం పట్టడానికంటున్నారు."

బంగార్రాజు ఆహ్లాదం కనబరుస్తూ అందుకున్నాడు; పాగా తీసి, జుట్టు సవరించుకుంటూ:

"అద్దిగదీ—నాడి పట్టేశావయ్యా చిన్నోడివైనా. అది గొప్ప విషయం..."

"అంటే ఆయన బ్రహ్మచారి కాదుగా—బోలెడుమంది సంతానం..." అని పూర్తిచెయ్యడం చేతగాక విడిచేశాడు ముత్యాలు.

"ఆళ్ళంతా ఆయన సొంతపిల్లలే" అన్నాడు బంగార్రాజు. తిరుపతి నవ్వుతున్నాడు, బంగార్రాజుకి కోపం వొచ్చింది.

"ఎందుకయ్యా ఎగతాళి? ఉంకొకమ్మతో పరాని కాలు, సైయ్యాట్లు, సందుగొందు యవ్వారం జరపకుండా, కట్టుకున్న అరవైయ్యేళ్ళు పడున్న మరొక మొగోణ్ణి ఈ ఊళ్ళోనే కాదు, ఓల్ మొత్తం దేశంలో సూపవయ్యా—సూసి నీ సినిమా నవ్వు నవ్వుదువుగానిలే" అన్నాడు ఉద్రేకంతో.

"ఈ సన్మానం ఒద్దనడం లేదు. ఆయనకిది జరగడం నా కిష్టమే. అసలే తెలుగుదేశంలో ఒకరంటే ఒకరికి పడి చావదు. ఆ పరిస్థితిలో ఇంతమందికి ఈయనంటే పడిందంటే విశేషమే ప్రేమనీ గౌరవాన్నీ ప్రకటించాల్సిందే—ఇట్లా తరుచు జరుగుతూ వుంటే తెలుగువారు పురోగమిస్తున్నట్లే భావించాలి. ఎటొచ్చీ, ఏ కారణంగా ఈయనకి ఈ మర్యాద జరుగుతోందీ అన్న కుతూహలంవల్ల అడుగుతున్నాను."

బంగార్రాజు కోపం దిగమింగుకుని తమాయించుకున్నాడు.

"ఇప్పుడు చెప్పాను గదటండీ. మంచాయన, దేవుడంటోడు......"

"దాన్ని కాదనడం లేదు. ఆయన మంచివాడే—కాని ఏమీ చెయ్యకపోవడంలోనే కనబడుతోందిగాని సంఘానికి —అంటే నలుగురికి—ఉపకారం జరిగే మంచికార్యం ఆయన

చేసినట్లు నువ్వు చెప్పలేదు. అలి కన్నం పెట్టడం ఊరికుపకా
రమా అన్నట్లు ఆయన మంచితనంవల్ల, ఇతరులకు జరిగిన
మంచి ఏమిటీ అని అడుగుతుంట."

"నాకు తెల్దండి, మీతో ఏం చెప్పాలో. ఎవళ్ళకీ
ఎసరెట్టక పోవడమే లావండి. సందుగొందు యవ్వారముంటే,
అమ్మల కాపురాలు కూలవంటండీ—అదుగో ఆ వొంతెన
కట్టించే ప్రభాకరం చేస్తున్న పనే అదిగా."

"అంటే?"

"మీరు బస్తీలో చదువు కెడతారుగాన తెలీదేమో—
ఆ ప్రభాకరం, సీనమ్మకూతురు అలి మేల్ని తగులుకున్నాడుగా!
ఆడికేం పొయ్యేకాలం? ఇంటిగాడ పెళ్ళాముంది, ఇద్దరు పిల్ల
లంట...... దీనితో సైయ్యాట్లు; రాత్రుళ్ళు ఆయన గుడా
రంలోనే నంట మకాం, పనివాళ్ళకందరికి తెలుసు. దానమ్మ
మద్దత్తు—అయ్య నీళ్ళలోపడి ప్రమాదం జరిగి చచ్చాడు.
ఇంక దానికిస్వేచ్ఛ. చందాలు పోగుచేపించి, సీనమ్మకి ముట్ట
జెప్పడం—వూరికే ననుకుంటిరా— కాదు. కూతురుతో
మజా......"

"అలిమేలు భర్త ఎప్పుడో చనిపొయ్యాడు. ఆమె విడో.
అతనూ వొంటిగా వున్నాడు—ఏం మహాతప్పు?" అన్నాడు
తిరపతి.

చాల్లెగవయ్యా తిరపతి. ఈకాలపోళ్లు ఇంగ్లీషు చదువులు
చదువుకుని ఇట్ట తయారయ్యారు. ఏంమహా తప్పంట—తీర్పు

సెయ్యనొచ్చాడు తిరపతయ్య. వెధవదాన్ని పట్టుగు దేవుళ్ళా డటం, మరీ తప్పుకాదంటయ్యా?"

"మరొకరికొంప తీయటం తప్పంటే అన్నాను. అలిమేలికి భర్త లేడుగావున, ఆమెకొంప తీసే చెడ్డపని చెయ్యలేడు ప్రభాకరం అనబోతున్నాను." అన్నాడు తిరపతి. కారమ్ను బిళ్ళలు పెట్టెలో పడేసి, బోర్డు గోడకి జేరవేస్తూ.

"ఇంక నేను చెప్పేదేముంది. ఈ ఊళ్ళో మరికొన్ని రోజులున్నాడంటే, ప్రభాకరం ఇంకెందర్ని మరిగి, ఎందరి కొంపలు తీస్తాడో—తన్ని సాగనంపాలి ఇట్లాంటివాళ్ళని! మన ఊళ్ళో పెద్దలంతా ముండమొయ్యలేమలె. జరగవల్సిన తంతు జరగనేజరిగింది. ప్రభాకరం ఉద్యోగం పీకడం వల్లనవకపోతే, రేపోమాపో బిచాణాఎత్తేసి ట్రాన్సఫరై లగెత్తుతుండాడుగా. పెద్దలు పూనుకున్నారు నీకు తెలవదేమో." అన్నాడు బంగార్రాజు.

"భంతరాజు షష్టిపూర్తీ, ప్రభాకరం గెంటివేత మహోత్సవం రెండూ ఒకేరోజు జరగడంలేదు—కాస్తంత నయం. మంచిపనులు చేసినందుకు ప్రభాకరంకి మంచిశాస్తే జరుగుతోంది. చెలువుగట్లు బాగుచేయించి, చుట్టూ రాళ్ళుపరిపించి మొక్కలుపాతి శుభ్రంచేశాడుట; ఊళ్ళో నాలుగైదు చోట్ల మురుగుని కప్పివేసే సదుపాయాలు చేశాట్ట; సాయంత్రం నలుగురి పిల్లల్ని పోగుచేసి ఊరికే చదువు చెస్తాడుట. కాలవ మీద వొంతెన కట్టడం సకాలంలో పూర్తికానిచ్చాడుట,

పారేసిన కలహంలో పనివాళ్ళకి గదులు కట్టించాడుట. అలివే-
లుకి సంగీతం నేర్పిస్తున్నాడుట. తానొచ్చింది వొంతెన
కట్టడానికైనా, ఊళ్ళో చందాలు పోగుచేసి, తానుస్వయంగా
చేస్తున్న మంచిపనులు ఇవన్నీ!" అని వేళ్ళు ముడిచి లెక్క-
పెడుతూ యాకరువు పెడుతున్నాడు ముత్యాలు.

"అవును, అలివేలుకి ఏ పిల్లాడో పుడితే, తాను విడిచి
వేస్తే, కచ్చేరీలు చేసి పొట్టపోసుకోవాల్సింది, లే... లెగండి
చెప్తారు. పైపెచ్చు, ఇయ్యాళ సాయంత్రం వూరేగింపు,
వొంతెనమీదనుంచి వెళ్ళడానికి వీల్లేదంటున్నాడుట ప్రభాక
రం—వొంతెన ఆయన సొంతమైనట్లు. ఎందుకు వీలుకాదో
చూద్దాం."

అని పాగా సర్దుకుని, కోటు మడతలు సరిజేసుకుని,
కఱ్ఱని చేతిలో తీసుగుని, బైటకి నడుస్తున్నాడు బంగార్రాజు.

* * *

లక్ష్మమ్మ చెరువుగట్టుకొచ్చింది నీళ్ళకోసం. చెరువులో
నీళ్ళు నిర్మలంగా వున్నాయి—సన్నగాలికి నీటిమీద కెరటాలు,
తాతమ్మ నవ్వితే నోటిపక్కన తేలిన మడతలల్లె, రాళ్ళమీద
చప్పుడు లేకుండా విడిపోతున్నాయి. లక్ష్మమ్మ నిన్ననే
పూర్నుంచి వొచ్చింది—మూడునెలల తర్వాత. చెరువు
వైఖరే మారిపోయింది. ఇదివరలో, దాన్నిండా ఆకులలమూ,
తుక్కుదూగరా వుండేవి. ఇప్పుడు గట్లు శుభ్రంగావున్నాయి.
రేవు మెట్లు, చుట్టూ ఇసక, ఎఱ్ఱరాళ్ళు' పొడుగునా వేసిన

తీగలు—అంతా కొత్తగా వుంది. జనంకూడా పల్చపడ్డారు. అమ్మలక్కలు పిల్లల్ని తెచ్చి, గట్లుపాడుచేసి. స్నానాలుచెయ్యడంలేదు. స్నానాలుచేస్తుంటే, చూడ్డానికొచ్చే మొగపురుగులు కనబడరేం? ఏమిటో దిగులుగావుంది. అందంగా వుంది నిజమే. కాని అదోకలాగుంది. ఆ వెనకటి గజిబిజి, అల్లరి, సందడి—అదే బాగుందేమో!

అమ్మయ్యా. అదుగో, ఆఁ,వొచ్చింది కామాక్షి, పురుషోత్తం గారమ్మాయి—స్నేహితురాలు. ఆ ముక్కు అంత పొడుగు లేకుంటే, అందమైన మొహమే. అబ్బో! మెడలో కొత్త గొలుసల్లెవుందె! మోచేతి దాకా రంగురంగుల గాజులు!

"ఎప్పుడొచ్చావ్."

"నిన్నతాలె గొలుసు చేయిస్తిరా?"

"పాతదె. చెరిపించి...ముసిలాడుండాడా?"

"ఏ ముసిలాడు?"

"సెల్లో స్నానమాడకండా, వోణ్ని కాపలా కూకండబెడతారులె!" నాలుగు పక్కలా చూసింది లక్ష్మమ్మ. ఏ మనిషి లేడు.

"సల్లంగా బాగుంది. సూర్యు డెక్కపొడుస్తుండాడు. కాలవకాడికి పోలేను. ఇంటికాడ సుబ్బాలు. దిగుతా," అంటూ చీరబిగించి, గోచీలాగి, జడ మెలితిప్పి మెడవెనక బిగించి, మెట్లుదిగి; నీళ్ళలోకి ప్రవేశించింది కామాక్షి.

"నేకూడా వొచ్చేదా?" అంది లక్ష్మమ్మ.

"మొహాన్ని కొట్టిన పౌడరు రేగిపోతుందని భయమా?" అటు ఇటు చూసి తనూ దిగింది లక్ష్మమ్మ.

బిందులోన వుందిలె తుండు. దిగు. ఇటురా, భయం లేదులె."

నీళ్ళు వెచ్చగా, చల్లగా, బట్టలు తీసేసినట్లూ, మళ్ళా తొడిగినట్లు, చర్మాన్ని కమ్ముతున్నాయి. చేపపిల్లలు మూగి చోద్యం చూసి మళ్ళా తొలిగిపోతున్నాయి. కామాక్షి నిలబడి రవిక సర్దుకుంటోంది. జుట్టులో ఇరుక్కున్న నగని తోస్తోంది. తడి వెనక పల్లంలో నల్లగా వుంది. రొమ్ములు లేచిన చోటు, రవిక, రంగుబిగిసి దట్టమైంది. అటు ఇటు చూసింది తనని చూడ్డానికెవ్వరూ లేరు. మళ్ళా నీళ్ళలోకి దిగికూర్చుంది. చిరమడతలు నీటిమీద చుట్టూ కమ్ముతున్నాయి—లోపలికి తోస్తోంది.

"చెరువంతా మారిపోయిందే?" అంది లక్ష్మమ్మ.

"అదుగో ఆ ప్రభాకరం పనంట ఇదంతా, నీళ్ళు తాగ దానికేనంట. స్నానాలు కూడదంట."

"మరి మనం ఇట్లా చెయ్యడం మంచిదా?"

"ఒక్కపాలేగా, కాపలా తాత లేడుగనుక!"

"ఆయన అలివేల్ని పెట్టుకున్నాడంట."

"అప్పుడే నీకూ తెల్సిందీ—దానికి సంగీతం నేర్పిస్తున్నాటంట. ముండమోసిన దానికి సంగీతమేందో!"

"ముండమోస్తే పాడకూడదా ఏంది? ఆళ్ళమ్మ పద్దతేనంట."

"మొగుడు కాలవలో పడిచచ్చాడు, ఆళ్ళనీ ఈళ్ళనీ అడిగి చందాలు పోగుచేసి, పెళ్ళానికి డబ్బిప్పించాడు. కూతుర్ని పెట్టుకున్నాడు. క్రాపింగూ తనూ, అయ్య బాగుంటాడులె— అలిమేలు కోతనుకో... ఎర్రకోతి, ఇంక సాగవులె అట్లు."

"ఏం?"

"ఎర్రి ఏసా లేస్తుంటె సాగుతయ్యా? బదిలీ సేపిస్తుండారుగా!"

"అయ్యో పాపం!" అంది లక్ష్మమ్మ.

"ఏం కథ, అట్టట్టపోతుండాదా మనస్సు—సినిమాలో పిల్లకి మల్లె."

"చీ, పో. అలిమేలువిషయం—ఆయన వెడితే, దానికెల్లా?"

"మరోడు— కొత్తాయన— ఈనకి బదులు వొస్తాడుగా."

"ఛీ, పో. నీయన్నీ పోకిరీ కబుర్లు."

"ఎట్టమరి. పడుసుతనంలో మరిగిందాయె. ఇంటికాడ కెడతంకి కూడదాయె. ప్రభాకరంకి పెళ్ళాముంది; మక్కె లిరగేస్తుంది. లేకుంటె ఒంటినకింద, ఈలుసిక్క వొచ్చినప్పుడల్లా చీకట్లో కులకాలె," అని నవ్వుతోంది కామాక్షి.

"ఒంటినేంది?"

"ఈన వొంతో నోటె కట్టించాడులె. అక్కడే కలుసుకుంటారంట."

"రహస్యం దేనికో. తల్లి మద్దతే నంటివిగా."

"ఇస్, మెల్లగా. దుర్గొస్తోంది. కాపలావుంటాడే ముసిలోడు, ఆడి మనమరాలు."

దుర్గ మెట్లుమీద బిందెదింపి, ఓణి సర్దుకుంటోంది. వయస్సు పదహారు, పది హేడు; నలుపు, పెద్దకళ్ళు, వొంకిల జడ, గుండ్రని భుజాల మీదనుంచి ఒరిగింది; ఊపిరి తీసినప్పుడల్లా, ఆయాసంపడినదానికిమల్లె, వక్షం లేచిపడటం కనబడుతూ వుంటుంది. బుజంకింద, గుండ్రటి చెమటడాగు జాకెట్టు మడతలో పల్చగా కనబడుతోంది.

"మీరు స్నానానికి దిగినారే కామాక్షమ్మగారు... నీళ్ళు సెడిపోవుటండీ" అంది దుర్గ.

"వడిశావులే. తాత నిన్ను కాపలా పెట్టినాడా?"

"తాత భరతరాజాగారి లోగిలికెళ్ళాడు, ఎవ్వో పన్లు చెప్పారు. మీకు మేం చెప్పా లేందండీ—మీకే తెలియాల."

"నోరు ముయ్యవే భడవా. మా ఇష్టం మేం చేస్తాం. నీకెందుకు?"

"ఊళ్ళోవోరి సెరువు, శుభ్రంగాఉంటె మీకేమంచిది. ఆ చీర మురికంతా మీరే తాగేది" అంది దుర్గ.

"ఛప్, నోరు ముయ్; ఈ చీర మురికిదా—రెండు రోజులన్నా కాలేదు."

నీళ్ళలోంచి లేచి పైన మెట్లుమీదకొచ్చిందికామాక్షి.

లక్ష్మమ్మకూడా వొచ్చి బట్టల్ని పిడిచి, ఒళ్ళు తుడుచుకుం టోంది. దుర్గ నవ్వుతోంది.

"చూసేదానికి ఎవ్వరూ లేరు. అందుకనే చప్పున ఒచ్చేశారు నీళ్ళలోంచి" అంది దుర్గ.

"ఏమిటె నీ కబుర్లు. ఏం ఆ ప్రభాకరాన్ని మరిగావా నువ్వు కూడా..." అని వీరాది కెళ్ళి దుర్గ చంపమీద కొట్టింది కామాక్షి.

ఆమె ఏడుస్తూ మెట్లుమీద చతికిలబడి, తలని మోకాలుమీద ఆనించింది. ఇంతలో నలుగు రైదుగురు మొగాళ్ళు ఒచ్చారు. కాపలా తాత ఒచ్చాడు. దుర్గని లేవ దీశాడు.

"చెర్లో స్నానాలొద్దంటే కొట్టింది" అని ఏడుస్తూ చెప్తోంది దుర్గ.

"ఫరవాలేదులేవే యీ ఒక్కపూట. ఈళ్ళందరినీ కూడా ఇక్కడ స్నానాలు చేపించడానికి పంపితే తీసుకొచ్చా. భరతరాజుగారింట్లో కార్యం చూడ్డానికొచ్చిన చుట్టాలు లేవే......" అని బుజ్జగించాడు. దుర్గ కళ్లు తుడుచుకొని బిందెతో నీళ్లు తీసుకుంది.

"ఇంకెప్పుడూ ఇల్లాంటివి పేలమాక. బుద్ధి తెచ్చుకో" అని కసిరింది కామాక్షి.

"ఈ మొగాళ్ళకే అది లేకుంటే ఆడాళ్ళ కెట్టొస్తుంది లెండి" అని నడుచుకుంటూ వెళ్ళింది దుర్గ.

"సిన్నతనం. నే క్షమాపణ చెప్పుకుంటా. దణ్ణాలెడతా. ఈసారి చేసినా, మరెప్పుడూ స్నానాలకి రామాకండి" అంటున్నాడు తాత.

* * *

భరతరాజుగారింటి పందిట్లో సన్నాయి నిల్చిపోయింది. మంత్రాలు చదువుతున్నారు; ఊళ్ళో జనం అరుగులు మీద కూర్చున్నారు; దూడల కాసే పిల్లలు, గడ్డికోసే అమ్మాయిలు, పందిరి కంతల్లోంచి పడే ఎండలో నల్లగా ఆలయంలో బొమ్మలల్లె— తైలంపోసిన బొమ్మలల్లె, చమటలతో మెరుస్తున్నారు. భరతరాజుగారి జుట్టంతా వూడిపోయింది; ప్రక్కన భార్య తలలో మిగిలినవన్నీ తెల్ల వెంట్రుకలే. రెండుమూడు పళ్ళు మిగిలాయి. పట్టు చీరంతా కర్పూరం పరిమళం— చిన్నప్పుడు పొలం గట్టున చెట్టునీడలో ఆ పిలలల్లె, గోటిబిళ్ళ ఆడుకునేవాడు. ఎండిన తాటికాయల మధ్య కర్ర బిగించి, తాడు కట్టి లాక్కుని వెళ్ళేవాడు. కాలవలో స్నానం; బురదనీళ్లు, వొడ్డున కప్పలు; జలగ పీకుతుంటె, గంటవరకూ గమనించ లేదు. స్తంభంపై పిగిలిపిట్ట— రెండుతోకల నల్లపిట్ట, పచ్చటి పాలపిట్ట గడ్డిపోచల నడుమ సీతాకోకచిలుకలు— వొంటిరెక్క పురుగు వొంకరగా ఎగురుతూ పూలమీద వాలేవి. లేగదూడ వంకరగా నడుస్తూ పడిపొయ్యేది. చెరువులో గేదెల స్నానం. రాత్రి అప్పడాలు, ఆవకాయ, అరిసెలు, సున్ని, తేగలు, రైలు పొగ చూడగానే అందరూ పట్టాలదగ్గరకు పరుగులెత్తడాలు—

ఇంజన్ ముందు నిలబడ్డం, తెల్లగా ఆవిరి చీదేది—బాబో అని పరుగులు; బొగ్గు వాసన, వేడినీళ్ళు, ఎర్రజెండా; నూనెకాగడా —తోలుగొలుసు తాళం— కామయ్య రావిచెట్టు కింద చాకలిసూరి తగువు తీర్చడం; మొగుడు రంగం వెళ్ళాడుట— తాను సెట్టిని మరిగింది—వదలం చింతపండు జరిమానా— తూర్పు రేవులో బట్టలుతకడంకి వాళ్ళు కాదన్నారు; రాత్రి సంబరం, గరగలతో పూనకం, తోపుళ్ళు, పున్నమ్మ పూనకము సంబరం, ఊరేగింపు, ఆకుల తోరణాలు, కాగడాల వెనక సూరమ్మ వెనక కుర్రకారు తోపుళ్ళు, తోసుకుని వెనకాల జార్లబడితే, ఓబయ్య స్థనాల తాకిళ్ళు—"పాడుపిల్లడ" అని వినబడకండా తోయ్యాటం— చేతులు అయ్య బుజానికి తగిత్తే, అందుకే సంబడాలు, రాత్రంతా ఊరేగింపు, డివ్వి, డివ్విచువ్వలతో తోలుడప్పులువాయింపు—వేసంగి ఎండలో అరుగుముందు మూర్చవొచ్చి ఆ ముసిలాడుపడితే బిందెలతో నీళ్ళు పొయ్యాలి— తల ఆడించి, కొట్టుగుని లెగుస్తాడు— వాడి మెడలో డబ్బారేకు; వీధి బరి, చింతబెత్తం చెప్పుమంటుంది, అయ్యవోరికి పప్పుబెల్లాలు, బాణం దెబ్బలు, గోడ కుర్చీలు, సాలిగూడుని కెలకటం, గుడికాడ తొర్రలో తేలు— అమ్మో శాస్త్రులుమంత్రం, పిలకాడుతావుంటే, అంగవస్త్రా—పలసటిది—వడుంకింద మొలతాడుతో బిగించి, నూతికాడ రెండుచెంబుల నీళ్ళకి, పల్చటి బట్టగోంచి అన్నీ కనబడతయ్యి; కుంటెద్దు నాగలి లాగదు; నీళ్ళేవి— వేసంగికి కాలవలు

కట్టేస్తే, అంతా ఇసక, అమ్మలక్కలు నూతులు తవ్వి నీటికి దేవుల్లాడతాలు.

వెంకన్న కావిడితో నీళ్ళు తెస్తే—సలివేంద్రం తోటలు బొమ్మలు—ఊరవతల ఎన్నెల్లో, గబ్బిలాలు నిద్రపోతుంటే, వారివారి నారాయణో అంటూ గొల్లసుద్దులు— కళ్ళంట నీళ్లు గిర్రున తిరుగుతై—రావణాసురుడి ఇంటికాడ సీతమ్మ ఏడుపు; అడివిలో హాలోలక్ష్మణా అంటూ ఏడుపు; గుండె తరుక్కుపోతుంది—ఆనకట్ట కడుతుండారు— వైర్లు, లాకులు, నీళ్ళు పైకి లేవడం, కిందికిదిగడం. చేపలోళ్ళ పడవలు లాకుల నడుమ చిక్కుకుంటె, సూపరెంటుగారికి అంటిగెల; ఆనకట్ట, రైలొంతెన, ఎగుడు దిగుడుగా. కప్పలాగింతే నల్ల మోటారు బండి, ఎనక కూతంత కంత, ముందు ఎవడో కడ్డీ తిప్పడం— అందరూ వెనక తొయ్యడం; పక్కన బద్దీలమీద కూర్చుంటే జెల్లకాయ వేసి దింపడం.

ఇంటికెళ్ళి— పందిట్లో కాగితం బుట్టలు, ఇలాయిబుడ్లు, డోలు సన్నాయి, బేమ్మల మంత్రాలు, పూజారి చెవులో పచ్చపువ్వు, ఎదుమోపంత బొట్టు, ఎలక తోకంత పిలక, గంధంతో బ్రహ్మగీటు, ఇబూది— మెళకిత్తె తైతక్క. ముసిల్ది వొడ్డు, కుర్రపిల్లని రమ్మని కుర్రకారు. వొంగుతుంది, అద్దం మీద రూపాయిబిళ్ళని నోటిలో కరుచుకుంటుంది— ఇంకా స్తనాలు బైటపడందే— ఆ వొంపుకి వాహ్వా— గదిలో సిగ్గు— దీపం ఒత్తి కొట్టకు, మండి చస్తుంది. అంతా చీకటి! కంతలో కాస్తంత వెలుగు; తలుపు సందుల్లోంచి రంగమ్మ చూస్తుంది

సోద్దెం; గోడ మూల నక్కింది; పక్కమీదికి రమ్మంటె రాదు; సిగ్గు: నవ్వు—పట్టుకుంటె చాకలిమూటల్లె కిందికి జారిపోతుంది. జిగినీ చేతికి తగిలి మంట; వడ్డాణంమువ్వలు చప్పుడు—మట్టెలు మోటుగా, బరువుగా కాలికి తగిల్తె, అమ్మో నెప్పి—ఎప్పుడెళ్ళి పోయిందో, చూస్తే అక్కడ లేదు.

మంత్రసాని పిల్లాణ్ని లాగింది—ఆముదం వాసన; ఇంగువ కంపు, జాతకాలు చక్రాలు, రాసులు పిన్నమ్మకి గండం, ఉసిరి కాయ పచ్చడి—మూడో కాన్పుకి, పిల్లకి ఆరు వేళ్ళు— చుట్టకాల్చి మొహాన రుద్దారు. చచ్చింది. జోరువర్షం. బుంధలో పాతి పెట్టడం— ధాన్యం బస్తాలు. గిడ్డంగి—కరణం చిట్టా. కోర్టుకాడ హాజరు వ్యాపారంలో లాభాలు. యుద్ధం యుద్ధం. డబ్బిస్మ న్నారు. డిప్రెషన్. మళ్ళా యుద్ధం. వార్ ఫండులు. క్రొత్త మంత్రులు. లాఠీచార్జిలు. జైళ్ళు, రాట్నం వొడకడం. ఖద్దరు పంచె. స్వరాజ్యం వొచ్చిందట. ఋణాలు రద్దు. దున్నిన వాడిదే భూమి. బ్రాకులు, ట్రాక్టర్లు. పంపులు. రేడియోలు— పెళ్ళానికి చెముడు ఇప్పుడు.

శరభయ్య చెవిదగ్గర ఏదో చెప్తున్నాడు.

"ఊరేగింపు బంతెనమీదనుంచేనా?"

"ఓ అల్లాగే."

"పోనీ అటు మానేస్తే?"

"అటు పోవాలి మా పాతిల్లు కాల్వ అవతలేగా."

"సరే—చెప్పి బస్తా."

అని వెళ్ళాడు శరభయ్య. చెప్పడమేమిటి? ఎవరితో? ఎందుకు? మళ్ళా మంత్రాలు. పెళ్ళాం నుదుటిని సాయంత్రం సూర్యుడంత బొట్టు. చీరకొంగు పీటమీదికి తీసుకో-కాల్తుందిస్మా.

"నారపరాజుగా రొచ్చినట్లున్నారు. వారికి వంకావాలో కనుక్కోండి."

నమస్కారాలు, నవ్వులు, ఆశీస్సులు.

* * *

వాంతెనమీద ఊరేగింపు విషయం [illegible] కుక్కరమ్మని గుర్నాథాన్ని పంపించారు. కాస్తంత చదువుకు[illegible]న్నాడు, లోక జ్ఞానం. అనుభవం వున్నవాడు. ఊళ్లోవాళ్ళ [illegible]పన్లుచూసి పెడుతూ ఉంటాడు. వయస్సు నలభయి లోపు. చామన చాయ, పొడుగాటి ముక్కు, నొక్కేసినట్లు కనబడే పొట్టిగా కుదించిన గడ్డం. పెద్ద కనుబొమ్మలు. వెనక్కి వొదిగి, నక్కి, కదిలిపోయే క్రాపింగ్- తెలివైన మొహం. కాలవదగ్గర కర్ర గుడారంలో ప్రభాకరం లేడు. ఎప్పుడూ ఉండడు. ఏదో పని మీద ఊరంతా తిరుగుతూనే వుంటాడు. చుట్టుప్రక్కల పని వాండ్ర పాకలలో అలజడి లేదు. దూరంగా కుర్రాళ్లు చెట్ల నీడల్లో ఏదో ఆడుకుంటున్నారు. అందులో ఒకడు మేస్త్రీ తమ్ముడు మార్తాండం- కుంటికాలు వాడిది. పదేళ్ళుంటాయేమో. ఆ చెట్టుకింద పూలదండ కడుతున్నది వాడక్క కాబోలు. నలుపైనా, పిల్ల మొహం బాగానే వుంటుంది. అది

ఎప్పుడూ ప్రభాకరంతో పడవ షికార్లేటగా! ఆ కుంటివెధవకి వొంతెన పన్లో ఏదోపని చెయ్యాలని, కొంత ముట్టచెబు తాడుట. అదుగో మేస్త్రి గవిరెడ్డి.

"ఏం రెడ్డి, సాయంత్రం ఊరేగింపుకి అన్నీ సిద్ధమైన ట్లేనా?"

"ఆరి లోగిలినుండే వొస్తున్నా; భరతరాజుగారు మంచోరే—కాని ఏం ఘనకార్యం చేశాడనండీ, యీ పూట దిలాసా?"

"మంచివాడు కనకనే అనుకోరాదూ. షష్టిపూర్తని—అరవై యేళ్ళు పూర్తి ఐనాక, నలుగురూ గౌరవిస్తున్నారన్న మాట—అదొక లాంఛనం..."

"అంటే, అనుమానం వొస్తావుంటుంది లెండి. కాలవ తవ్వించినాడా, చెట్లు పాతించినాడా, బరి కట్టించినాడా, పాతిర తవ్వాడా, ఏం దది అని—ఈ పూటేనా, ఉసితంగా భోజనాలెట్తారా:"

"ఓ... అరవై ఎడ్లబండిమీద ఊరేగింపు—కొత్తొంతెన దాటి, వారి పాతిల్లు, పొలంగట్టుమూసి, అక్కడో చెట్టు పాత్తారుట—వనమహోత్సవం కూడా ఈ రోజేగా."

"బాగుందండి. ఈ వొంతెన అగుద్దాండి? పచ్చి వొద లండే..."

"మీ ప్రభాకరం ఏమన్నాడు?"

"ఆరి పేచీ ఏమిలేదు లెగండి; పైవోళ్ళే ఓపనిరోజులు

పాలిబరువు పోనీకపోవడం మంచిదని కాగితం పంపించారుట; పెద్దింజనీరుగారు సయంగా చెప్పారంటండి."

"వాళ్ళు అల్లానే అంటూంటారులే. ప్రభాకరం వొద్దనడం లేదుగా. ఏడీ?"

"అటెటో వెళ్ళాడండి. తిండికేరా లేదండి—సూరుడనె తిరిగాది కెన్కుతుండాడు. మా రాజు, ఆకలనక, ఎండనక, ఏదో వోటి సేత్తూనే వుంటాడు." అని, గనిరెడ్డి పరీక్షగా చూస్తున్నాడు.

"అలివేలు కొంపకెడితే దొరుకుతాడా?" అని నవ్వుతున్నాడు గుర్నాథం.

"అదొక్కటేనండి యసనం, మరేం చేస్తాడండి—? పెండ్లాం దగ్గరలేదాయె. పడుసుతనం. అది లేకుంటె; దేముడు కాంటాడీ!...ఉంటే మట్టుకు ఎవరికేం అపకారం చెప్పండి—దానితో వోమాలి కులికితే ఏం ఆపదొచ్చిందండి—అదేమో రికామిపిల్ల—మొగుడు చచ్చాడాయిరి. మాంచి మోజులో వున్న కన్నెపడుసు. ఏం చేస్తుంది చెప్పండి"

"అదొక్కటే ఐతే ప్రమాదం లేదు. రేపు ఆ పని నీ చెల్లెలికే జరగొచ్చు......"

గనిరెడ్డికి కోపం వొచ్చేస్తోంది.

"మా గౌరా? దాన్నే మీరనడం!"

"దాన్ననడం లేదు. అతనిమాట..."

"రామ. రామ. ఆయన అట్లాంటివాడు కాడు లెగండి. మంచీ చెడ్డా తెలుసు లెగండి...పైపై కబుర్లు చెప్పే వోళ్ళ

కంటె నయం లెగండి... నాచేత అనిపించ మాకండి... అన్నన్నా:- సిత్రం—ఒకడా వొకదానితో స్నేహం జరిపితే సరి—ఆడింక ఎందుకూ పనికిరానివోడు. ఎన్ని మంచిపన్లు చేసినా... అట్లాంటివేవీ లేకుండా వున్నా, బైట పడకుండా, ఏటేటా పిల్లల్ని కని, అరవైయ్యేళ్ళూ అరుగుమీద కూకుని పొడుం పీలుస్తూ, తాటి చెట్లల్లె నిలబడితే చాలు. ఆయనకి పట్టంకట్టడం—ఊరేగింపులు ఏమైనా సరే, ఈ పూట ఆ ఊరేగింపు ఈ వంతెనమీదనుంచి రాడానికి వీల్లేదు. నేనే వొప్పను. అంతే, మరి... గౌరంట, గౌరి...?"

గుర్నాధం వింటున్నంతసేపూ, అతని వాలకం, ధోరణి చూసి నవ్వుతున్నా, అతని ఉద్రేకం తననికూడా ఆవహించినట్లు, కళ్లుచిట్లించి, కనుబొమ్మలు పైకిజరిపి, అసంతృప్తిని ప్రకటించే మాటలు వెదుకుతున్నాడు. గనిరెడ్డిపై అతనికి కోపంరాలేదు. అతని మాటలవెనక వున్న తత్వాన్ని, దానికి కారణభూతుడైన ప్రభాకరాన్ని, కోపగించుకున్నాడు.

"ఇంక ఈ గొడవలుండవులే... హాయిగా పెళ్ళాంతో వుండొచ్చు, స్వంతవూరెళ్ళి..."

"అంటే?"

"బదిలీ ఆర్డర్లు వొచ్చేస్తున్నాయి. రేపో, మాపో బిచాణా ఎత్తెయ్యాలి."

"ఇదంతా మీరు చేపించినపనే — ఆపకూతురుతో కులికితే మీ కెందుకింత కన్నెర్ర... మీకట్లాంటివి దొరకడం లేదనేగా... మనకి లేంది మరొకడి కెందుకు—అది మీ పేచీ."

"ఆపు...

"ఏమైనాసరే, ఈ వొంతెనమీాదనుండి ఊరేగింపు వెళ్ళనివ్వను..."

"మధ్య నువ్వెవడవు?"

"మేస్త్రీని."

పీకమీాద చెయ్యిపెట్టి వొక్కతోపు తోశాడు గుర్నాథం. గనిరెడ్డి. కొంచెం వెనక్కి వొంగివుండడంవల్ల పడిపొయ్యాడు. అతని చెల్లెలు గౌరి పరుగెత్తుకుంటూ వొస్తోంది. పిల్లలు ఆట నిలుపుచేసి చూస్తున్నారు. కుంటితమ్ముడు మార్తాండం, కుంటుకుంటూ వొస్తున్నాడు.

"గట్టంతా బాగుచేయించి, సాయంత్రానికి అన్నీ సిద్ధంచెయ్యమని చెప్పు మీా ప్రభాకరంతో."

అని తొందరగా నడవడం సాగించాడు గుర్నాథం.

* * *

ఆమె కళ్ళంట నీళ్ళు కారుతున్నాయి — వొక్కటొక్కటే, అతని నుదుటిమీాదికి జారి. వేడికి కరిగిపోయిన మంచుకణాలల్లె, మాయమవుతున్నాయి. మోచెయ్యి అడ్డుగా పెట్టి, వేళ్ళతో కళ్ళని తుడుస్తున్నాడు. ప్రభాకరం చేతిమీాదికి జారింది నిప్పుకణం; యుగయుగాలుగా రాజులతో పాటు చితిమీాద రాణులు పడ్డప్పుడు, ప్రజ్వరిల్లిన జ్వాలలో వేడి ఆమె కళ్ళలో నిప్పుకణమైంది.

అతని చెయ్యి పారిలేవదు—తాత్కాలికమైన వాంఛతో తృప్తిపడి, మరో స్త్రీ కంఠంకిందికి జారిన తనచెయ్యి లేవదు. ఆ క్షణాన లోకమంతటా ఎందరు తమ చేతులు పరస్త్రీ కంఠం కిందికి జాచి, కన్నీటి పదునికి వేళ్ళు తెగ్గొట్టుకుంటున్నారో! స్త్రీత్వానికి ఆ బలి తప్పదు. తన పర, నిన్న రేపులు లేవు. మానవ శారీరక వ్యవస్థ సృష్టి ప్రారంభంలో సముద్రపు టొడ్డున అవతరించిన ప్రథమ ప్రాణి తపన. దాని బ్రతుకు, తపన, కొట్లాట, కలవడం విడిపోవడం క్షణికమే. చస్తుంది. కాని ప్రాణులు అనంతం. నక్షత్రాలే వొకదానిచుట్టు వొకటి తిరుగుతుంటాయి. దేన్నో వెతుకుతూ పెరిగిపోతూంది విశ్వం.

తెగినా చేతికి తెలుసు—ఆ మెత్తదనం, గుండ్రతనం, స్థనాలనడుమ బిగి, నడుంకింద వొంపు మెడచుట్టూ రక్తనాళాల పసుపు నృత్యం, వాంఛతో పీక నులిమెయ్యడం, ఎన్నోకంఠాలు పాడలేక పగుల్తాయి; పాడి మూగవవుతాయి. పురుషుడి చేతిలో సమాప్తం. దీనికి గాజులెందుకు? దుస్తులెందుకో! ఓరచూపులు, ముసిముసి నవ్వులు సిగ్గుతో ఉండచుట్టుకుపోయి, ముత్యపుచిప్పలో దూరిదాక్కోడం, వెనకడం, పైకిలాగి ఎండలోనిలబెట్టిచూస్తే ఏమీలేదు. దుస్తులు, గాజులు, మట్టెలు, కడియాలు, లోలాకులు, ఉంగరం—మాంసంముద్దకు ముస్తాబు.

"ఎందుకు?" సముదాయిస్తున్నాడు.

"మీరు కనబడరా?"

"ఎప్పుడన్నా వొస్తుంటాలె."

"మీతో వొచ్చేదా?"

"అమ్మో!"

"అంతేనా?" అతని మెడచుట్టూ చేతులు బిగించి, వక్షంపైన మొహం ఆనించి ఏడుస్తోంది అలిమేలు.

"అంతే జీవితం. ఏదీ శాశ్వతంకాదు. శాశ్వతంకాదు గనకనే అంత కావాలనిపించడం. ఏదీఎప్పుడూ వుండాలనుకో కూడదు. మధ్యాహ్నమే వొచ్చింది ట్రాన్స్‌ఫరైనట్లు... ఏం చేస్తాం."

"ఆపించుకోలేరా?"

"నేను యత్నం చెయ్యను...ఉన్నాం, కలిశాం; లేదు విడిపోతాం. నీ బ్రతుకు నీది, నాది నాది. అంతే జీవితం. ఎవర్నన్నా పెండ్లి చేసుకోరాదు?"

"అమ్మో, ఇంకేమన్నా వుందీ—ఈ ఊళ్ళో......"

"మరో ఊరు వెడితే నేం?

"అమ్మరాదు. ఇక్కడే వుంటా. అంతే జీవితం..." అంది అలిమేలు.

నవ్వుతున్నాడు ప్రభాకరం.

ఎవరో ఆమెని పిలుస్తున్నట్లుంది. ఆమె లేచి వెడుతోంది.

ఇంక ఆ గదిని మళ్ళా చూడడేమో— పరకాయించి చూస్తూన్నాడు. అక్కడ పిడకలు కట్టెలు, పాత కిరసనాల డబ్బాలు, గోనెసంచులు, తాళ్ళు, వ్రేలాడతీసిన ఉట్టి— దాని చుట్టూ సాలిగూడు, గోడని కంతలో బల్లి, ఇటు కంటికి అద్దం; అందులోంచి సూర్యకిరణం; చూరుకి బూజు— వీటిని భరించడం ఆమె శరీరంకోసం. అదే—ప్రేమని దగాచేసుకోవడం దేనికో! స్థూల జగత్తు యథార్థం— ఆ జగతంతా ఆమె శరీరం ఐనప్పుడు, ఇదంతా మాయ. కన్నుమూస్తే ఏదీ లేదు. కన్నుమూసినా రెప్పలకింద ఆమెఉనికి—వింత శరీరం. సొంపులబరువు. ఆనాడువెన్నెల్లో పడవలో తనమోకాళ్లమీద ఆమెతల, వింతశ్వాస, పిల్లగాలులు ఆమె జెడలో ఆ దాగిలిమూతలు; కనురెప్పపైకికదిపి. కోరగా, ప్రక్కగా వాకమూలకి నల్లగుడ్డు కదిపితే, ఆ చూపులో ఎంతటి కాంతి, క్రౌర్యం ఉన్నాయో అతనికి తెలుసు. లోకంలో నిర్దయ అంతా ఆ కంటిలోకి చేరుకుంటుంది—చూపుగా తనమీద వాల్తూంది. ఇవాళతో ఆ చూపు దొరకదు. ఆమెకి అన్యాయం చేశాడా? ఏదో పనిలో ప్రవేశపెడితే— పోనీ సినిమాలో జేర్పిస్తే— భుక్తి గడిస్తే చాలదు. ప్రేమ, ఆదరణ, సంతోషం, తనఇల్లు —ఇవన్నీ కావాలి. మరెవరన్నా ఆమెని చేరదీసి, సమకూర్చాలి. తేనెపట్టుని కదిపినట్లుంది. రాణి ఈగ మధ్యలో ఉంటుంది. పనివాండ్రు చస్తారు. మొగాళ్ళంతా పనివాండ్రైన తేనెటీగలు. ఒకడు పోతే మరిఒకడు, వెనకటి సమాజాలంతేనట.

ఆమె ఏదో తెస్తుంది తినడానికి. కవరులో నోట్లుపెట్టి చాపమీద దిండుకింద పెట్టి తలుపులు దగ్గరగా వేసి దొడ్డి గుమ్మంవైపు గేటుతీసి పొలం గట్టున నడుచుకుంటూ వెడుతున్నాడు ప్రభాకరం. ఎవరో పిలుస్తున్నారు. వెనక్కి తిరిగాడు. ముత్యాలు — మునసబుగారి తమ్ముడు. ఆగాడు.

"మీ కోసమే" అన్నాడు ముత్యాలు.

ప్రశ్నార్థకంగా చూశాడు.

"అలిమేలు ఇంటినుంచే వస్తున్నాను. భరతరాజుగారి ఊరేగింపుముందు ఏవన్నా పాడమంటున్నారు. కనుక్కుందామని వొచ్చాను. రానంది. మీరేమన్నా నచ్చచెబితే వస్తుందేమోనని..." అన్నాడు ముత్యాలు.

"మధ్య నేను చెప్పడ మేమిటి? నాకేం అధికారముంది?"

"మీకు బాగా పరిచయుంట."

"మీరూ 'టం'తత్వంలోకి దిగుతున్నారా? చదువుకున్నవారు కదా!"

"పొరబాటే. పరిచయం లేదంటే క్షమించమంటాను."

"మీతో అబద్ధమాడను. ఉంది. దానివల్ల ఎవరికీ అపకారం లేదనే భావిస్తున్నాను."

"ఊళ్ళోవారు అల్లా అనుకోడంలేదుగా. వాళ్ళకే

ముఖ్యం. ఇతరత్రా మీరెన్ని మంచిపనులుచేసినా లెక్కలోకి రావు.”

“చెడ్డపనులు చేస్తేకాని మంచి పనులు సాధ్యంగావు.”

“పొద్దున్న ఈ వాదమే జరిగింది. భరతరాజుగారు, ఏ చెడ్డపనులూ చెయ్యలేదు. ఆయన ఏ మంచిపనీకూడా చెయ్యలేదు. ఆయన కెందుకు ఇంత సత్కారం అంటే వాళ్ళకి కోపం వొచ్చింది. మీ విషయం ఉదహరించా. మరీ రెచ్చిపోయ్యారు.” ఇద్దరూ మెల్లగా కాలవ వొడ్డుకేసి నడుస్తున్నారు.

“ఏమో ముత్యాలరావుగారూ, ఏ పనీ చెయ్యకపోవడమే మంచిదనుకుంటా. మనం ఉన్నా లేకపోయినా సమాజం మారుతూనే వుంటుంది. దాన్ని బాగుచేస్తున్నాం గనుక, కాస్త స్వార్థానికీ స్వంత ఆనందాలకీ ఒడిగడతాం. ఇవి పట్టించుకోకండీ అనడం మూర్ఖత్వమేమో. భరతరాజుగారే ధన్యజీవి. ఈ సత్కారం తగిందే ననుకుంటున్నాను.”

ముత్యాలు ఆశ్చర్యపడ్డాడు.

“మీరూ అల్లానే అంటూన్నారేమిటి? రావిచెట్టు వొందేళ్లు బ్రతుకుతుంది—ఏంలాభం?”

“అల్లా అనకండి. చల్లటి నీడని ప్రసరిస్తుంది. భరతరాజుగారి సంతానంలో, ప్రముఖవ్యక్తి బైలుదేరొచ్చు. అదివృథా జీవితం అనుకోను.”

“ఆధునిక తత్వం ప్రకారం, ప్రముఖవ్యక్తి కావాలంటే, స్వార్థంకోసం కొన్ని చెడ్డపనులు చేశాకనే మంచిపనులకు

పూనుకోడం జరుగుతుందనిగా నే అనుకోడం. భరతరాజు లాంటి వొకరిద్దరు వ్యక్తుల్ని మినహాయిస్తే, పూర్తిగా మంచి వ్యక్తులంటూ వుండరనుకుంటాను..." ప్రభాకరం పడవలోకి దిగాడు; ముత్యాల్ని లోపలికి దిగమని చెయ్యి అందించాడు.

"ఆయన పూర్తిగా మంచివ్యక్తని మీ కెట్లా తెలుసు? ఇంత వరకూ పట్టుబడని దొంగ అనుకోకూడదు..." అన్నాడు ప్రభాకరం.

"ఇహ నేం! నే అన్నదే మీరూ అంటున్నారు."

"ఊరికే అంటున్నానండీ, ధర్మం నాలుగు పాదాల మీద "కలి" నడుస్తోందంటె; వొకపాదం భరతరాజుగారిదే అనుకోకూడదా?'

"నిరుపయోగమైన జీవులు సమాజానికి అవసరం. ఉపయోగపడే చెడ్డవారి చెడ్డతనం లోతుని కొలవాలంటే వ్యర్థ జీవు లవసరం. నాతో రారా?"

"లేదు. అలివేల్ని పాడమంటున్నారు. ఒంట్లో బాగా లేదు. రానంటోంది. మీ రొచ్చి చెప్పకూడదూ?"

"జాతీయగీతం, ప్రార్థన గీతాలు, మా పనివాళ్ళ పిల్లలకి నేర్పిస్తున్నాను. వాళ్ళంతా అక్కడికే వెళ్ళారు, అవి పాడ్డానికి..."

"ఓ, అల్లాగా..."

"మరి మీరు రారూ?"

"ఊరేగింపు చూస్తాలెండి"

"మరి ఈ వొంతెనమీద వెడతారుటగా."

"వెళ్ళొచ్చు."

"మీా డిపార్టుమెంటు కూడదంటున్నారుటగా."

"ఈమధ్య వర్షాలులేవుగా. పరవాలేదనుకుంటా."

"మళ్ళా వొక్కసారి ఆమెని అడిగిచూస్తా." అని ముత్యాలు వెనక్కితిరిగి నడవడం సాగించాడు. ప్రభాకరం పడవ ఆవలిగట్టుకి వెడుతోంది.

* * *

పందిట్లో ప్రముఖుల సందేశాలు; కార్యక్రమం దిగ్విజయంగా జరగాలని అభిలషిస్తున్నాను, రాలేకపోయినందుకు చింతిస్తున్నాను. భరతరాజుగారి సేవ నెరుగనివారెవరు? సన్నాయి నిలపండి. పిల్లల జాతీయగీతం పాడ్డానికి సిద్ధంగా వున్నారా? బాండ్ మేళం ముందుండాలి. ఎడ్లమువ్వల చప్పుడు. ముందు జత, "పరకాళా" ఏదీ? పిల్లలు దూరంగా వుండండర్రా—మైక్ చెడిపోయిందా? దీక్షితులుగారు కాఫీ పుచ్చుకున్నారా? కట్నాలు, చదివింపులు – చిట్టావ్రాయ వోయ్ చెట్టియ్యార్! పూలదండ లొచ్చాయా? "తొందరపనుంది. ఈ బస్సుకి పోతా." "నేనూ వెళ్ళాలి, తెలుసుగా ఇంటిదగ్గర ఎవ్వరూ లేరు." ఆడంగులు అటు, ఆ అరుగుమీాద. చాపలు తియ్యండి—పిల్లపాడు చేసింది. ఏడుపులు, సకిలింపులు, తెగిన కాగితంబుట్టలు; దారాలు, వాడినపూలు, గాజులచప్పుడు, సిల్కుచీర రెపరెపలు, శాస్త్రుల్లుగారి గోచీ వూడిపోతూంది— కొట్లోంచి అద్దం, దువ్వెన తీశాడు సీతాపతి. పందిట్లోకి గాడిదొచ్చింది—తరమండి–బండి అటు

నుంచి పోనియ్యి ఇటు జనం; ఫిడేలు తీగెలు బిగించండి; దాసుగారు గొంతు సవరించుకుంటున్నాడు. ఊడిన మువ్వలు కాలికి బిగిస్తున్నాడు. ఎత్తుకండువా చెమటతో తడిసింది. శాస్త్రి టీ పుచ్చుకోండి "ఈ చెమట చాలకనా!" ఉండండయ్యా, నిశ్శబ్దం. ఆయనేదో మాట్లాడుతున్నాడు.

♦ ♦ ♦

మార్తాండం కుంటుకుంటూ వొచ్చాడు, గుడారంలోకి. "ఊరేగింపు బైలుదేరిందంటండి."

"ఇదుగో ఈ టీ నీళ్ళు త్రాగు" అని, కప్పు అందించాడు ప్రభాకరం; మార్తాండం కాలు పరీక్షిస్తున్నాడు. కాలు బాగుచేసే మార్గం ఏదన్నా వుండాలని డాక్టర్లకి వ్రాశాడు. ఆపరేట్ చేసి, కట్టుకడితే కొంత బాగవచ్చన్నారు.

"నాతో ఊరుకొస్తావా-కాలు చూపిద్దాం."

"ఓ" అని నల్లకుక్కని తరుముతూ వెళ్ళాడు. అక్కగారి పూలవంక జడలో అముర్చుకుంటోంది. పూలు తీసుకున్నాడు. ఆమెని దగ్గరకు లాక్కున్నాడు. కళ్ళలోకి చూశాడు.

"పూలు అమిర్చేదా!" అని పూలు జడలో పెడుతున్నాడు.

"పాఠం చదివావా—మరి పంతింట్లోకి వెళ్ళలేదే పాడ్డానికి?"

"నన్ను పిలవలేదండి—నా మొహం నాదేం పాట.

అలిమేలు రానందిగా. మీకదంటె ఇష్టంకాదూ!" అంది కళ్లు పెద్దవిచేసి.

"నువ్వన్నా ఇష్టమే. నా కందరూ ఇష్టమే."

"నేనంటెకూడా—నలుపుగా..."

"నలుపంటె మరీ ఇష్టం."

అమాయకంగా నవ్వింది. ఆమె కళ్ళు గర్వంతో అందంగా మెరుస్తున్నాయి. పాడుకుంటూ వెళ్ళింది గౌరి. కరీమ్ గది శుభ్రంచేస్తున్నాడు. ప్రభాకరం వంతెనకేసి వెళ్లాడు. ఇంట్లు, పాకలు, కలప, సున్నంబట్టీ, ఇటికల బారులు, సర్వీచెట్లు దాటాక ఫర్లాంగుదూరంలో ఉంది కొత్తవంతెన. నాలుగైదు ఎడ్లబండ్లువిప్పి ఉన్నాయి. బండ్లవాళ్ళు కాలవలో స్నానానికి దిగారు. దిగువున మరికొన్ని చెట్లు, అక్కడంతా మెత్తటి ఇసుక. నీళ్ళదగ్గిర మొక్కలు పచ్చిగా ఉన్నాయి. పూర్తిగా ఆరలేదు. ఇసుకలో కూర్చున్నాడు ప్రభాకరం.

* * *

సూర్యుడు మేఘం వెనక దాగాడు, వేడికి తట్టుకోలేక; మరికొన్ని మేఘాలని వొచ్చి పంచుకోమంది పిల్లమేఘం. దానికి దట్టమైన చర్మం, నిండైన స్థనాలు, పిరుదులు — స్త్రీకి మల్లె అంతా శరీరమే ఉంది, లేదు, చేతిలోకి లొంక్కనేలం

దును కేంద్రం లేదు—హృదయమే లేదు. నా చీర ముస్తాబు చూడమంటూ మరొక మేఘం. సూర్యుడు ఉక్కిరిబిక్కిరవుతున్నాడు. ఊపిరాడక కిందికి దిగిపోతున్నాడు. అలిసి ఒదిలిన రక్తపు చెమటచుక్కలు కాలవనీటిలో పడుతున్నాయి. పిట్లల జంట చేపలకోసం నీటిపై పొడుస్తున్నాయి. నీటిలో మేఘాలు కెరటాలుగా వొడ్డున కప్పల్ని కలవరపెడుతున్నాయి. కోట బురుజులలాగు మేఘాలు పేరుకున్నాయి. శత్రురాజులు కోటని పడగొట్టడానికి ప్రేల్చిన ఫిరంగులల్లె పిడుగు గర్జిస్తోంది. కాలవ కదలడంలేదు: ప్రసవవేదన పడుతున్న స్త్రీ వక్షంకిమల్లె లేచి పడుతోంది; పిట్టలు ఆకుల నీడల్ని వెదుకుతున్నాయి. అవతల వొడ్డున బాణసంచా ప్రేల్పుడు—జనం రొద; బ్యాండ్ వాద్యం ఒంతెన ముందు దుమ్ము లేస్తోంది. ఆకాశం చీకటైంది. మేఘాలు బెదిరి చిందరవందరగా పరుగులెడుతున్నాయి. మెరుపు వెంటాడుతూంది. మేఘం, ఓడి, లొంగిపోయి, వడ్చి, వర్షిస్తోంది—బరువైనవర్షపు చుక్కలు, కాలవ మూల్గుతోంది. బళ్ళవాళ్ళు ఎడ్లని దూరంగా లాక్కెడుతున్నారు. పాగాలుచుట్టారు తాటాకు గొడుగులు తీశారు. దూరంగా బాణసంచా లేచి మేఘా ని కసురుతోంది. జనం ముందుకి కదిలారు. ఎడ్లబండ్లు వొంతెనమీది వొచ్చేస్తున్నాయి. నాలుగుజతల ఎడ్లు—ఇరవై, వొంతెన చివరికి కొచ్చేశాయి. ఇరవైఎనిమిదోజత వొచ్చేసింది. బ్యాండ్ మోగుతోంది. జువ్వలు లేస్తున్నాయి. తడిసి

తుస్‌మని కాలవలోకి జారిపోతున్నాయి. జనం దాటేశారు ఎడ్లజతలు వొంతెన దాటేశాయి. వెనకబండి అందులో ముందు తోలేవాడు, పెద్దయ్య, గుర్నాథం, నడుమ భరతరాజుగారు, ఆయనపక్కన సతీమణి. వెనక మరొకబండి, దానివెనక జనం నడుస్తున్నారు. రాధయ్య, శ్యామలరావు, వీరపరెడ్డి, తిరపతి, దుర్గ, గౌరి, తమ్ముడు మార్తాండం, కుంటుకుంటూ, వొంతెన దాటేశాయి ఎడ్లజతలు. చివరిజత కుడివైపుకి మళ్ళింది— ఎడమవైపుకి బదులు. చక్రం వోరగా పెట్టిన ఇనపబద్దీలకు తగిలింది; వాటికి పోటీగా పెట్టి త్రాళ్ళతో కట్టిన బోటుకర్రలు కదిలాయి. ఇనపకడ్డీ జారింది. తాళ్ళు తెగాయి. బండిరాతిని కొట్టుకుంది. రాతిగోడలో వెనకభాగం జారి నీళ్ళల్లో పడింది. బండి పక్కకి గోడమీదకి వాలింది. భరతరాజు కాలవలో పడ్డాడు. బండివాడు అటు దిగాడు. మెఱుపు వెలుగులో క్షణం కనబడిన దృశ్యంలో; మరికొందరు నీళ్ళల్లో పడ్డదృశ్యం చూశాడు ప్రభాకరం. వొంతెన పక్కన గోడదగ్గర నిలబడి కాలవలోకి దూకాడు, బండ్లవాళ్ళు కొందరు దూకారు. కేకలు అరుపులు—జనం; బండ్లు, వొంతెనదాటి ఇవతల వొడ్డుకి చేరుకున్నాయి. ప్రభాకరం మెడచుట్టూ భరతరాజు చేతులు బిగించాడు. గట్టిగా పట్టుకున్నాడు. మరొక బండివాడు సహాయంతో ప్రభాకరం, భరతరాజుని ఒడ్డుకి చేర్చాడు. మరో చేత్తో మార్తాండాన్నికూడా నీళ్ళల్లోంచి ఒడ్డుకి ఈడ్చుకొ

చ్చాడు. కిందంతా ఇసుక — భరతరాజుకి దెబ్బలు తగలలేదు. క్షేమంగావున్నాడు. ఒడ్డున కాస్త తేరుకున్నాక, ఊరేగింపు కొనసాగాలన్నారు. పావుగంటలో వర్షం నిల్చిపోయింది. ప్రభాకరాన్ని కూడా తమ బండిలో ఎక్కమన్నారు. మార్తాండాన్ని మెల్లగా బండిలోకి ఎక్కించి, తన ఒళ్ళో పడుకోబెట్టుకున్నాడు ప్రభాకరం. ఊరేగింపు కొనసాగింది. ఆకాశం నిట్టూర్చింది. కాలం కునుకుతియ్యడానికి, కెరటాలు దుప్పటిని సర్దుకుంటోంది. చెట్లు చోద్యంచూస్తున్నాయి. కాళ్ళకింది బురద రోదిస్తూంది. బ్యాండ్ మోగుతోంది. బాణసంచా రంగుపూలు జల్లుతోంది. కుర్రాడు కరీమ్‌కూడా జువ్వలు వేస్తున్నాడు.

* * *

రాత్రి పదైంది. ముత్యాలొచ్చాడు.

"మీరు లేకుంటె భరతరాజు ఏమయ్యేవాడో!" అన్నాడు.

"నేను చేసిందేమీలేదు. అంతా ఆ బండివాడే."

"అట్లా అనకండి. చూసినవాళ్ళు అన్నమాటే. గొప్ప త్యాగం చేశారు" అన్నాడు.

"ఏ త్యాగమూ చెయ్యలేదు. ఆ మార్తాండం నీళ్ళల్లో పడ్డాడు. వాణ్ణి రక్షించడానికే నే దూకుత. మరి నాకు శెలవిప్పించండి" అన్నాడు ప్రభాకరం.

"అదేమిటి?"

"నాకు ట్రాన్స్‌ఫరైంది. నా బదులు కాంతారావుని వేశారు. అతను రేపుదయమే వొస్తున్నాడు..."

"అప్పుడే? నాకింకా తెలియదే!" అని ఆశ్చర్యం ప్రకటించాడు ముత్యాలు.

"మీరు మా ఊరికి చేసిన మేలుకి మంచి కృతజ్ఞతే చెప్పుకున్నారు మావాళ్ళు."

"వాంతెన కట్టడం నా పని. అందులో విశేషం ఏమీ లేదు."

"మిగతా పనులెన్నో వున్నాయి—జీతంలేని పన్లు..."

"ఆమాత్రం దయ ఉన్నందుకు నే నెప్పుడూ కృతజ్ఞణ్ణే... ..."

ముత్యాలు వెళ్ళాడు.

ప్రభాకరం కాలవ వొడ్డుకి నడుచుకుంటూ వెళ్ళాడు. పన్నటి చందమామ వెలుగులో ఆవలి వొడ్డున— అలిమేలు కనబడింది. పడవ తీసుకురమ్మని సంజ్ఞ చేసోంది. అతను చూశాడు. వెళ్ళిపొమ్మని కేక వేశాడు. అతనికేసి చూస్తూ ఆమె వెళ్ళిపోయింది: చక్రాల పడవని కాలవలోంచి పైన వొడ్డుకులాగి పడేశాడు. వాంతెన వేపుకి నడిచాడు. ఊడిన కనపడ్డవి, పడిన జోలి కర్రల్ని పరీక్షించాడు. వీటిని ఎవరో

వాదులు చేశారు; ఎవరో కఠినుడు, దుర్మార్గుడు, తనని యీ ప్రమాదానికి కారకుడుగా చెయ్యాలని. తనంటే ఎందుకంత పగ? తను ఏ అపకారం చేశాడని?

ఆమెతో వున్నందుకేనా యిదంతా? అది అంత ముఖ్యమా సంఘానికి? సౌందర్యం కావాలతనికి; దుర్గ కళ్ళల్లో నిర్మలత్వాన్నెరుగును! గౌరి గుండెల్లో వికసించని పువ్వు పరిమళం తెలుసతనికి. అలివేలు కంఠంలో నీడ లెరుగు నతను. ఇవి అంతరంగ అనుభవాలు—వ్యక్తిగతం. అదినిప్పు; సంఘర్షణ—జీవితం వేసిన మైలురాళ్ళు. సమాజం వాటిని పీకటం దేనికి? అలివేలు వొస్తానంటే వొద్దన్నాడు—తన కెందుకంత భయం—ఈ ఆఖరు రాత్రి?

బండివాళ్ళను లేపాడు. వారి సహాయంతో కర్రల్ని తాళ్ళతో బిగించాడు. ఇనప కడ్డీలని బిగించాడు. బోటు పెట్టాడు. తాటిని సర్దాడు. "అమ్మయ్య వొంతెన బాగైంది" అనుకొని సంతోషంతో నిట్టూర్చాడు. ఆ ఆనందం ఎవ్వరికీ తెలియదు. ఆకాశంకింద నీటి సమతలాన, చెట్లనీడల నడుమ, భూమి పాదాలకింద పవ్వళించినప్పుడు, సంతోషంతో కొట్టుకునే గుండెదడ లోకానికి తెలీదు. తెలీదనుకోవడంలో ఆనందం వుంది.

ఏదో చప్పుడైంది, మనిషి నీళ్ళల్లో పడ్డట్టు. అవతల గట్టున నీళ్ళల్లో, వొంతెన దిగువగా, కాలవలో కొట్టుకుపోతోంది ఆ వ్యక్తి. చేతులు, తల, కాళ్ళు, మునిగితేల్తూ

వొంతెన కిందుగా, దిగువున కొట్టుకెడుతోంది. పరుగెత్తాడు ప్రభాకరం—అవతల వొడ్డుకి చేరడం ఎల్లా? ఇంకా పరుగెత్తాడు. చొక్కా తీసేశాడు. పెద్ద కర్రని చేత్తో పుచ్చుకుని నీళ్ళలోకి దిగాడు. కాలవలో ఈదుకెడుతున్నాడు. ఆ వ్యక్తి ఇంకా దూరమైపోయింది. అందడంలేదు; ఎల్లా? గుడారం దగ్గర వొడ్డునున్న చక్రాల పడవని నీళ్ళల్లోకి నెట్టి అందులో అవతల వొడ్డుకి వెళ్ళాడు. వేగంగా తొక్కుతున్నాడు పెడల్సని—జోరుగా వెడుతోంది పడవ. ఇప్పుడు చేతులు, కాళ్లు కనపడ్డంలేదు. ఐపోయింది. అవలివొడ్డుకిదూకి పట్టుగున్నాడు—అలివేలు. తన చేతుల్లో— వొక్క సమస్యకూడా— తనకి మిగల్చక వెళ్ళింది. ఆమెకీ, తనకీ, సమాజానికీ, ఎవ్వరికీ సమస్యలు లేవు. అంతే జీవితం— అవే ఆమె ఆఖరి మాటలు కూడా.

♦ ♦ ♦ ♦